

Motion till riksdagen 2021/22:4489

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2021/22:186 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2021/22:186 i den del som avser förslaget om att den som medverkar i utredningen av någon annans brott ska kunna få ett lindrigare straff (s.k. kronvitnesssystem).
2. Riksdagen avslår proposition 2021/22:186 i den del som avser förslaget om att rättens möjlighet att på eget initiativ förelägga åklagaren att komplettera eller genomföra förundersökning ska tas bort.

2 Inledning

Vänsterpartiet värnar demokratiska grundvärden som rättssäkerhet och skyddet för den personliga integriteten. Vi vill samtidigt inte försvåra de brottsbekämpande myndigheternas arbete med att utreda och beivra brott. Därför är vi även angelägna om att det finns ett regelverk som ger ett gott skydd för Sveriges och landets invånares säkerhet. Det måste kunna ställas höga krav på att kriminalitet bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. Förslag som innebär nykriminalisering, straffskärpningar eller andra inskränkningar i den personliga integriteten ska alltid vara väl underbyggda och ha analyserats utifrån nödvändighet, effektivitet och proportionalitet. Det straffrättsliga systemet måste i sin helhet bygga på rättssäkerhet och likabehandling. Samtidigt måste skyddet för både vittnen, målsäganden och brottsoffer vara starkt.

3 Regeringens förslag

Regeringen föreslår i propositionen ett flertal lagändringar som syftar till att den som har uppgifter att lämna om brott vågar berätta om sina iakttagelser och att tystnads-kulturen gentemot rättsväsendet bryts. Den som medverkar i utredningen av någon

annans brott föreslås kunna få ett lindrigare straff (s.k. kronvitnesssystem). Vidare föreslås skärpta straff för olika former av falska anklagelser. Regeringen föreslår att sekretess ska gälla för kontaktuppgifter till enskilda i domstol. Sekretess föreslås också gälla för uppgift om var den som deltar i ett sammanträde inför rätten genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring befinner sig. Övergrepp i rättssak och grova fall av mened och skyddande av brottsling föreslås kunna leda till betydligt strängare straff än i dag. Regeringen föreslår även att rättens möjlighet att på eget initiativ förelägga åklagaren att komplettera eller genomföra förundersökning ska tas bort.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Vänsterpartiet står i stora delar bakom regeringens förslag. Vi anser dessutom att det är mycket positivt att regeringen inte föreslår en möjlighet att vittna anonymt, något som ingick i utredningens uppdrag att se över. Utredningen (SOU 2021:35 s. 355) gjorde dock bedömningen att det inte finns tillräckligt starka skäl för att införa bestämmelser om anonyma vittnen.

Vi håller med regeringen om att det är djupt problematiskt med den tystnadskultur som har brett ut sig, framför allt kopplat till den organiserade brottsligheten och annan grov brottslighet. När människor skräms till tystnad och avstår från att vittna om brott riskerar utredningar att läggas ned och gärningspersoner går i förlängningen fria i brist på bevisning. Detta leder till att allmänhetens förtroende för rättsväsendet urholkas, vilket utgör ett allvarligt hot mot demokratin och rättsstaten. Vi står därför bakom regeringens förslag om vissa straffskärpningar och förändringar av bestämmelserna om mened, övergrepp i rättssak och skyddande av brottsling.

Vi står också bakom regeringens förslag om att sekretess ska gälla hos en domstol i ett brottmål för uppgift som rör en enskild persons adress, kontaktuppgifter och personnummer. I domstol gäller en stark presumtion för offentlighet. Uppgifter som varit sekretessbelagda under förundersökningen blir därför som huvudregel offentliga när de lämnas över till domstol i samband med att åtal väcks. Kontaktuppgifter till enskilda har dock sällan någon betydelse för frågan i sak. När åtal väcks kommer dock ofta kontaktuppgifter till parter, vittnen och andra som på något sätt varit aktuella under förundersökningen in till domstolen från Åklagarmyndigheten. Uppgifterna finns i regel intagna antingen i förundersökningsprotokollet eller i en särskild handling. Kontaktuppgifter kan också tillföras målet av en part, t.ex. i samband med att en handling ges in i målet eller ärendet. Presumtionen hos domstolarna är alltså, till skillnad från vad som gäller hos polis- och åklagarmyndigheterna, att kontaktuppgifter till enskilda är offentliga. Vissa begränsade möjligheter att sekretessbelägga kontaktuppgifter till vittnen och andra förhörspersoner i domstol finns dock redan i dag.

Vänsterpartiet anser att det är rimligt att det också i domstolarna finns möjlighet att i större utsträckning sekretessbelägga kontaktuppgifter till enskilda. Även om det går att få tag i kontaktuppgifter till enskilda på andra sätt, är det viktigt att stärka skyddet för vittnen så långt det är möjligt.

4.1 Större möjligheter att delta i rättegång på distans

Genom reformen En modernare rättegång (prop. 2004/05:131 och prop. 2015/16:39) infördes generella regler om möjligheter till videokonferens för alla domstolar. Parter, vittnen och andra som ska delta i ett sammanträde ska kunna delta på distans genom videokonferens om det inte är olämpligt. Om den person som ska vittna är rädd att utsättas för repressalier eller i övrigt har svårt att prata om en viss person är närvarande så finns det alltså möjlighet för domstolen att ta hänsyn till det. Ett sätt kan vara att låta den tilltalade följa vittnesmålet från ett annat rum. Det finns även möjligheter för domstolen att besluta om att vittnet ska höras via videokonferens från ett särskilt rum på en domstol eller hemifrån. Tekniken som gör att förhör kan hållas med personer som sitter hemma vid sin egen dator har utvecklats eftersom coronapandemin medförde ökad risk för inställda förhandlingar. Vi anser att tekniken regelmässigt bör erbjudas vid situationer där målsägande och vittnen av olika anledningar inte vill delta på plats i rättegångssalen. Vi har därför tidigare föreslagit att regeringen ska ge Domstolsverket i uppdrag att utveckla och sprida tekniken för att delta i rättegång på distans via videokonferens till samtliga domstolar (mot. 2021/22:455).

4.2 Ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram för att skydda vittnen

Ett väl fungerande vittnesskyddsprogram är avgörande för att få människor att vittna i syfte att beivra grov brottslighet, men även annan brottslighet. Personer som har betydelse för utfallet i en rättslig process kan få skydd genom polisens särskilda personsäkerhetsprogram. Med det menas t.ex. någon som vittnar under en rättegång och kan påverka om en misstänkt person fälls för ett visst brott. Det kan också gälla tidigare kriminella som genom att berätta avgörande uppgifter för polisen utsätter sig för risken att bli hotade. Dessvärre finns det en rad problem med och brister i dagens vittnesskydd. Exempelvis är myndighetens beslut inte skriftligt och går inte att överklaga för den enskilda bevispersonen. I en situation där en person som fått lämna hela sitt gamla liv bakom sig för att ingå i programmet kan det leda till att hen blir helt utlämnad till myndigheten, helt utan insyn, rättssäkerhet eller möjlighet till prövning av beslut under tiden i programmet. Det vore lämpligt om målsägandebiträde eller annan stödperson med lämplig kompetens har mandat att hjälpa bevispersonen i kontakten med myndigheten.

Tyvärre har utredningen SOU 2021:35 som bl.a. sett över skyddet av förhörspersoner dragit slutsatsen att det inte finns något behov av att ändra eller komplettera reglerna om det särskilda personsäkerhetsarbetet. Detta är beklagligt eftersom vittnesskyddet behöver moderniseras och uppdateras. Vidare behöver villkoren för de personer som ska ingå i det särskilda personsäkerhetsprogrammet bli tydligare. Vi har därför i tidigare motioner föreslagit att regeringen ska tillsätta en utredning om ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram (mot. 2021/22:455).

4.3 Förslaget om strafflindring för s.k. kronvittnen

Med ett s.k. kronvittne avses i allmänhet en misstänkt eller en tilltalad som, genom att medverka till utredningen av någon annans brottslighet, får fördelar i den brottsutredning eller det brottmål där hen förekommer. Frågan om huruvida ett system med kronvittnen ska införas har behandlats i ett flertal utredningar, men något förslag

har inte lagts fram eftersom nackdelarna har bedömts överväga fördelarna. Införandet av särskilda strafflinningsregler för kronvittnen har bl.a. ansetts vara något som är främmande för svensk rättstradition. Vidare har utredningarna lyft att sådana åtgärder skulle kunna utgöra en grogrund för falska angivelser och en ökad risk för våld på t.ex. kriminalvårdsanstalter. Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) menade att uppgifternas tvivelaktiga bevisvärde innebär att man kan ifrågasätta om ett kronvittnessystem märkbart skulle öka effektiviteten i brottsutredningarna (SOU 2021:35, s. 185 ff.)

Redan i dag kan medverkan i utredningen av någon annans brott ge strafflinning i vissa situationer. Enligt strafflinningsgrunden i brottsbalken (29 kap. 5 § BrB) ska rätten vid straffmätningen utöver brottets straffvärde i skälig omfattning bl.a. beakta om den tilltalade frivilligt angett sig eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Vänsterpartiet kan därför inte se behovet av en ny strafflinningsgrund. Vi ser däremot uppenbara risker med ett kronvittnessystem. Oriktiga uppgifter kan komma att lämnas i större utsträckning än i dag. Detta påverkar bevisvärderingen negativt och ökar risken för felaktiga domar. Vidare kan den som lämnar uppgifter utsättas för repressalier. Den situation som nu råder där kriminella grupperingar utövar skjutvapenvåld i hämnsyfte, riskerar därmed att förvärras.

Flera av remissinstanserna ifrågasätter förslaget. Justitiekanslern (JK) menar att det inte blir förutsebart för den misstänkte i vilken utsträckning utredningsmedverkan i slutändan kommer att leda till strafflinning. Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet och Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget. Remissinstanserna ifrågasätter om förslaget kommer att uppnå avsedd effekt samt menar att förslaget är förenat med potentiella risker, t.ex. risken för att systemet medför att oriktiga uppgifter lämnas i större utsträckning, risken för att den som lämnar uppgifter utsätts för repressalier och risken för att likabehandlingsprincipen och brottsofferperspektivet åsidosätts.

Lagrådet skriver i sitt yttrande över förslaget till en kronvittnesreglering att det väcker flera frågor från såväl rättssäkerhets- som rättstillämpningssynpunkt. Förslagen innebär en övergång från att vid påföljdsbestämningen beakta uppgiftslämnande som rör bara den tilltalades egen brottslighet till att premiera uppgiftslämnande också avseende annans brottslighet. Detta är, enligt Lagrådet, ett i många avseenden stort steg som skapar inte obetydliga risker från rättssäkerhetssynpunkt. Vidare framstår det som osannolikt att införandet av ett kronvittnessystem kommer att ha några mer påtagliga effekter för möjligheterna att vidta åtgärder mot allvarliga brott. Lagrådet lyfter fram att det i lagrådsremissen antas röra sig om ganska få fall, ca 5–10 per år, där de föreslagna reglerna om kronvittnen skulle komma att tillämpas i praktiken. Av dessa fall förväntas bara högst något eller några avse tillämpning av påföljdsreduktion för den som berättar om någon annans brottslighet som saknar samband med den som hen själv är misstänkt eller åtalad för. Sammantaget är det enligt Lagrådet ytterst tveksamt om fördelarna med att införa ett kronvittnessystem överväger nackdelarna. Lagrådet avråder därför från ett genomförande av förslaget. Vänsterpartiet anser att det är anmärkningsvärt att regeringen, trots Lagrådets yttrande, väljer att gå vidare med förslaget om ett kronvittnessystem.

Riksdagen bör avslå proposition 2021/22:186 i den del som avser förslaget om att den som medverkar i utredningen av någon annans brott ska kunna få ett lindrigare straff (s.k. kronvittnessystem). Detta bör riksdagen besluta.

4.4 Förslaget om att ta bort rättens möjlighet att på eget initiativ förelägga åklagaren att komplettera eller genomföra förundersökning

Regeringen föreslår att rättens möjlighet att på eget initiativ förelägga åklagaren att komplettera eller genomföra förundersökning ska tas bort. Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget. Det kan medföra att tilltalade utan försvarare drabbas negativt och att principen om parternas likställdhet försvagas. Civil Rights Defenders anför bl.a. att domarens ansvar för att saken blir tillräckligt utredd har fungerat som en skyddsmekanism för den tilltalade, särskilt i de fall den tilltalade är särskilt sårbar eller om den tilltalade inte har en försvarare. Brottsofferjouren anser att brottsoffer kan påverkas negativt av förslaget eftersom målsäganden blir mer beroende av den enskilda åklagarens insats och att fler fall riskerar att ogillas. Vänsterpartiet håller med remissinstanserna om att förslaget inte bör genomföras.

Riksdagen bör avslå proposition 2021/22:186 i den del som avser förslaget om att rättens möjlighet att på eget initiativ förelägga åklagaren att komplettera eller genomföra förundersökning ska tas bort. Detta bör riksdagen besluta.

Linda Westerlund Snecker (V)

Tony Haddou (V)

Gudrun Nordborg (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)